

THE EVOLUTION OF CERAMICS DURING THE PREHISTORIC PERIOD LATÈNE ON THE TERRITORY OF ROMANIA

Ioana-Iulia Olaru

Assoc. Prof., PhD, G. Enescu National Arts University, Iași

Abstract: In this paper, we will focus on the second period of the Iron Age, Latène (actually, only on the first two phases, the one of formation and the one of spreading, after which the inhabitants of these territories will enter Antiquity, for prehistory has ended), presented from the point of view of its ceramics. This period, taking place between Hallstatt and the beginning of history on these territories, starts with the big progress also reflected in pottery with a superior technique of producing foreign pots on the wheel (in parallel with autochthonous pots, handmade), then accompanied by the Greek pots from the territory of today's Dobrogea. It will continue later, in the second phase, the existence of a Dacian pottery in which it is introduced the usage of wheel and in Dobrogea, there were produced luxury imitations after Greek forms (the phenomenon became extended also in the areas of the Geto-Dacians).

Keywords: pithos, Fikellura, kantharos, corona muralis, terra sigillata

Alcătuită din Epoca bronzului și Epoca fierului, Epoca metalelor este perioada în care apar primele semne ale unei revoluții statale-urbane, iar uneltele din piatră sunt înlocuite cu cele din metal (proces început încă de la sfârșitul Eneoliticului). Încă înainte de Epoca mijlocie a bronzului, spațiul carpato-dunărean a devenit unul dintre centrele metalurgice importante ale Europei.

Un nou avânt în dezvoltarea forțelor de producție are loc o dată cu răspândirea metalului mai practic, fierul, a cărui metalurgie, descoperită de hitiți, a ajuns și pe teritoriul României de astăzi. În întreaga Epocă a fierului¹ se intensifică tot mai mult agricultura (prin generalizarea folosirii uneltelor din fier, utilizarea plugului cu brăzdar din fier), dar păstoritul este acum o ocupație de bază, furnizoare de bogăție. Totuși, treptat, datorită limitării migrațiilor, se va reveni parțial la sedentarizare, dar infiltrațiile de grupuri răsăritene vor continua în întreaga Epocă a fierului. Meșteșugarii ocupă un loc aparte în societate; apar negustorii, datorită schimbului tot mai intensiv de mărfuri. Societatea continuă să se diferențieze din ce în ce mai mult în clase distinctive. Consolidarea uniunilor de triburi va duce la conflicte tot mai ample.

În ceea ce privește domeniul ceramicii, meșteșugul olăritului se dezvoltă în continuare, roata olarului devenind acum o unealtă importantă. Celții aduc tehnica lor avansată pentru producția vaselor de lut la roată rapidă.

În prima perioadă a Epocii fierului², Hallstatt³, se cristalizează identitatea triburilor nord-pontice; are loc acum despărțirea proto-tracilor în geto-daci nord-dunăreni (proprie fiindu-le culturi

¹ Cca 1 150/1 000 – 50/70 î.Hr.: data constituirii Statului dac. Cf. Dinu C. Giurescu, *Istoria ilustrată a românilor*, București, Ed. Sport-Turism, 1981, p.25; Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri și pînă astăzi*, București, Ed. Albatros, 1971, p.30; Vasile Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, București, Ed. Meridiane, 1982, p.174; H. D., in Radu Florescu, Hadrian Daicoviciu, Lucian Roșu (coord.), *Dicționar enciclopedic de artă veche a României*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1980, p.155, s.v. *fierului, epoca*

² Cca 1 150/800 – 450/300 î.Hr. Cf. A. Vulpe, M. Petrescu-Dîmbovița, A. László, Cap.III. *Epoca metalelor*, in Mircea Petrescu-Dîmbovița, Alexandru Vulpe(coord.), *Istoria românilor*, vol.I, *Moștenirea timpurilor îndepărtate*, București, Academia Română, Ed. Enciclopedică, 2010, p.289; H. D., in Radu Florescu et. al. (coord.), *op. cit.*, p.155, s.v. *fierului, epoca*

cu ceramică decorată cu caneluri) și traci sud-dunăreni (cărora le aparțin culturi cu ceramică imprimată, în grupul tracic meridional). La vechile aspecte ale spiritualității Bronzului se adaugă altele noi: perpetuarea cultului solar, diminuarea numărului necropolelor, practicarea concomitentă a înmormântării cu incinerarea, dar în Hallstattul târziu incinerarea se va extinde treptat (urmând ca în Latène acest rit să devină fundamental)⁴.

Un estetic nu foarte prezent în artă este o altă trăsătură a perioadei, dar de semnalat este aducerea de către sciți, în plastica mică (nu foarte abundentă nici aceasta), a stilului zoomorf: animale reprezentate naturalist, în mișcare sau în atitudini complicate.

Mari progrese se înregistrează în a doua perioadă a Epocii fierului⁵, Latène⁶. În afara generalizării roții olarului și a metalurgiei fierului – amintim introducerea brăzdarului de fier pentru plug, ce înclină balanța acum din nou spre agricultură, care devine ocupația de bază. Dezvoltarea meșteșugurilor și a specializării producătorilor va intensifica schimburile comerciale, determinând utilizarea tot mai mare a monedei. Societatea geto-dacilor cunoaște o restructurare datorată sporirii producției, acumularea de bogății ducând la dezvoltarea proprietății private și a familiei în detrimentul ginții. Conflictul intercomunitar se amplifică, ceea ce a dus la strângerea legăturilor intertribale. Uniunile de triburi devenind tot mai stabile, are loc acum o dezvoltare a aristocrației tribale. Se produce marea migrație a celților (în sec. al IV-lea î.Hr. ajung și în aceste locuri)⁷. Deși nici aceștia nu au afectat foarte mult societatea și nici teritoriul Daciei, fiind cu vremea asimilați (au pătruns în nord-vestul și centrul Transilvaniei, precum și în Moldova⁸, în Transilvania constituind o enclavă), influența lor asupra culturii dacice va fi mai importantă decât a sciților, mai ales prin implementarea unor structuri organizatorice care vor fi preluate ulterior de către daci.

Religia este axată pe cultul lui Zalmoxis, simbol al credinței în viața de după moarte; ca urmare, ritul incinerării (care elibera sufletul nemuritor) se generalizează în lumea geto-dacilor.

Se dezvoltă acum cultura și arta dacilor.

Pe teritoriul Dobrogei de astăzi, existența populației getice este atestată de *Istoriile* lui Herodot, dar așezări fortificate sunt documentate din sec. al V-lea î.Hr., descoperirile demonstrând relațiile autohtonilor cu coloniștii greci.

Se răspândește tehnica superioară a ceramicii. Roata olarului este introdusă în această perioadă, sub influența grecilor și apoi a celților. Influența ceramicii grecești se resimte în descoperirea și în spațiul din afara Dobrogei de astăzi a vaselor specifice, în Moldova amforele de Chios sau de Lesbos datând încă din sec. al IV-lea î.Hr.⁹. Vasele celtice au forme elegante (urna, strachina mică) și decor sobru, în benzi¹⁰.

Primele știri scrise despre geții dintre Balcani și Dunăre datează din sec. al VI-lea î.Hr. (Herodot)¹¹, despre cei de la Dunărea de Jos se știa încă din sec. al V-lea î.Hr., iar despre daci se vorbește abia în sec. al II-lea î.Hr. Aria de răspândire a neamurilor nord-tracice a fost spațiul carpato-dunărean.

³ Până în anul 800 î.Hr. fiind o perioadă care se confundă cu sfârșitul Epocii bronzului. Cf. H. D., in Radu Florescu et al. (coord.), *op. cit.*, p.155, s.v. *fierului, epoca*

⁴ Constantin Buzdugan, *Riturile funerare ale comunităților hallstattiene târzii din Moldova*, in *Acta Moldaviae Meridionalis*, II, 1980, Vaslui, p.51

⁵ 450 (pt. zonele din sud) / 300 î.Hr. (pt. zonele din nord) – 106-271 d.Hr.). Cf. H. D., in Radu Florescu et al. (coord.), *op. cit.*, p.155, s.v. *fierului, epoca*

⁶ Denumită după *oppidum*-ul și locul de cult al celților helveți de lângă La Tène, de pe malul lacului Neuchatel, Elveția, în cadrul clasificării Epocii fierului din 1874 a lui Hildebrand. Cf. A. Vulpe et al., *op. cit.*, p.289

⁷ Vasile Pârvan, *Dacia. Civilizațiile antice din țările carpato-danubiene*, București, Ed. științifică, 1972, p.105

⁸ Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p.28

⁹ A. Vulpe, Cap.V. *Istoria și civilizația spațiului carpato-dunărean între mijlocul secolului al VII-lea și începutul secolului al III-lea a.Chr.*, in Mircea Petrescu-Dîmbovița, Alexandru Vulpe(coord.), *op. cit.*, p.504

¹⁰ Vasile Drăguț, *Arta românească*, vol. I, *Preistorie, Antichitate, Ev Mediu, Renaștere, Baroc*, București, Ed. Meridiane, 1982, p.38

¹¹ Vasile Pârvan, *Getica...*, p.32

În etapa de formare a epocii Latène (450 – 300 î.Hr.), olăria era lucrată la roată – însă mai ales formele străine –, dar în paralel va continua producerea vaselor autohtone, **dacice**, lucrate cu mâna¹², după tradiția neolitică¹³. Ulcioare cu gât înalt, străchini, oale, căni cu o toartă, de o mare varietate de forme, fructiere, boluri, chiupuri – sunt doar câteva dintre formele comune. Tehnica ornamentării cunoaște slipul, care poate fi comparat cu lacul olăriei grecești¹⁴.

Poate cea mai caracteristică și mai răspândită formă este ceașca sau cățuia dacică (utilizată ca opaiț), vas autohton, de formă tronconică, particulare fiind cele două torți inelare (dar și doar una sau chiar trei), cu dimensiuni între 5 și 10cm înălțime și 12-20cm diametrul gurii¹⁵, cu pereți oblici și ușor arcuiți, lucrată doar în mod excepțional la roată, dintr-o pastă cu impurități. O cățuie dacică provenită de la Porolissumera modelată cu mâna din pastă poroasă, arsă oxidant; are forma comună, tronconică, și decorul cu brâu alveolar pe buză și pe bara orizontală de pe pânțece, cu cârlige verticale tot din brâu alveolar. Asemănătoare este cățuia dacică cu o singură toartă, inelară, de la Comolău (jud. Covasna), cu buza ușor răsfrântă¹⁶.

Tot de la Porolissum, o fructieră, de asemenea modelată manual din pastă cenușie, are forma obișnuită, cu buza lată și cu rebord pe piciorul galbat. Fructiera de la Popești, arsă oxidant la roșu-cărămiziu și angobată cu alb, este decorată cu brâu crestat la bază și pe buză și cu ghirlande între proeminențele în formă de butoni cu coarne¹⁷.

Urna bitronconică, arsă reducător la negru, cu brâu alveolar pe umăr¹⁸, tot de la Porolissum, se adaugă celei de la Ocnița (jud. Vâlcea) (Buridava), arsă oxidant la roșu, lustruită, al cărui brâu este crestat, striuri în ghirlandă incompletă acoperind gâtul¹⁹.

Vasele-borcan continuă să reprezinte una dintre cele mai frecvente forme (care evoluează de la bombare accentuată, la zveltețe), cu dimensiuni de cca 15-25cm înălțime, dar ajungând și până la 60cm²⁰, folosite ca urnă sau pentru provizii, unele cu aspect grosier, cu pereți groși și sfărâmicioși, altele cu aspect îngrijit, în ciuda pastei de calitate inferioară (chiar acoperite cu slip sau cu barbotină). Arderea incompletă le conferă o culoare neuniformă. Decorul este plastic, cu reliefuri în brâie (alveolate, crestate) sau cu proeminențe (butoni cilindrici, tronconici, conici), precum și decor adâncit incizat sau imprimat²¹, dispus de regulă pe jumătatea de sus a vasului, sau chiar pe treimea superioară²².

Și cănilile sunt o formă caracteristică, ca cea descoperită la Drobeta-Turnu Severin (jud. Mehedinți), bitronconică, modelată pe roată, arsă reducător, la cenușiu deschis, lustruită. Ca și cana de la Zimnicea, din pastă fină, arsă reducător la cenușiu, a cărei formă – cu pânțece globular, fund inelar, gură treflată și toartă supraînălțată – este preluată (dar și adaptată) din ceramica grecească²³. Ca formă a cănililor, cea mai răspândită este cea cu o toartă, lucrată cu mâna (cu lustru și cu un decor din proeminențe conice pe partea bombată, cu pastile pe umăr, ori cu incizii) sau la roată (cu un decor mai bogat, în cadrul căruia mai puțin frecvent este cel în relief), dar de la sf. sec. al II-lea î.Hr.

¹² Sever Dumitrașcu, *Utilitate și artă în ceramica dacică din Crișana*, in *Carpica*, XII, 1980, Bacău, p.45-53

¹³ Vasile Pârvan, *Getica...*, p.313

¹⁴ Ion Horațiu Crișan, *Spiritualitatea geto-dacilor. Repere istorice*, București, Ed. Albatros, 1980, p.263

¹⁵ Viorel Căpitanu, *Ceștile dacice ornamentate din dava de la Răcătău*, județul Bacău, in *Carpica*, XXV, 1994, Iași, p.46

¹⁶ Ion Miclea, Radu Florescu, *Geto-dacii. Strămoșii românilor. Vestigii milenare de cultură și artă*, București, Ed. Meridiane, 1980, p.60

¹⁷ *Ibidem*, p.49

¹⁸ *Ibidem*, p.41

¹⁹ *Ibidem*, p.44

²⁰ Eugen Iaroslavschi, *Vase tradiționale de provizii în epoca Latène tardiv*, in *Arheologia Moldovei*, XVIII, 1995, București, p.51

²¹ Silvia Teodor, *Decorul pe vasele borcan geto-dacice*, in *Arheologia Moldovei*, XVIII, 1995, București, p.17-31

²² Eugen Iaroslavschi, *op. cit.*, p.56

²³ Ion Miclea, Radu Florescu, *Geto-dacii...*, p.46

datează și căni de lux, din pastă fină, cenușie sau roșie, mai mari, cu proporții elegante, cu gât prelung, buză evazată, fund înalt și inelar; decorul este cu nervuri în relief, incizii²⁴.

O mențiune specială ar trebui făcută pentru decorul animalier al ceramicii geto-dacice, aceste reprezentări fiind întâlnite încă în sec. al IV-lea î.Hr.: pentru perioada aceasta dinaintea epocii antice, de menționat fiind cana de la Daia (cu incizii reprezentând capride), cana (cu un șarpe reprezentat) și *pithos*-ul (acesta din urmă, cu decor imprimat) de la Zimnicea, precum și fragmentul de ceașcă de la Budureasca (aici este incizat stindardul dacilor, *drakones*, alt semn magic, ca și șarpele menționat mai sus). În general, reprezentările zoomorfe sunt variate, predomină animalele sălbatice; influența este elenistică, maniera este realistă, dinamică, expresivă, iar legătura cu anumite ritualuri ale timpului poate fi luată în considerare²⁵.

Pe **teritoriul Dobrogei**, vasele grecești cele mai vechi aparțin stilului *caprelor sălbatice* de la sf. sec. al VII-lea î.Hr., boluri rodhiene decorate cu păsări, rozete, fileuri paralele, *ochiuri*, flori de lotus. Din sec. al VI-lea î.Hr. pătrund vasele din stilul *Fikellura*, din grupul samian, precum și cele attice (cupele *micilor maeștri*), iar pentru sec. al V-lea î.Hr., frecvente sunt vasele attice cu figuri negre (cele cu figuri roșii continuă să fie rare)²⁶. De pe teritoriul Dobrogei, vasele grecești (amfore de Rhodos, Chios, Thasos și Lesbos, boluri attice) sau cele imitate de olarii locali (o fructieră de sec. IV-III î.Hr. de la Murighiol, jud. Tulcea, lucrată la roată, cu 4 torți orizontale în torsadă pe buză și cu decor interior de feston triplu, realizat cu pieptenele)²⁷ ajung la aristocrația getică din sudul Munteniei (ceramică de Thasos, Heraclea Pontică, Rodhos la Zimnicea, jud. Teleorman), precum și la șefii de trib din Moldova (Curteni, jud. Vaslui, Cotnari, jud. Iași, Stâncești, jud. Botoșani)²⁸. Rodhosul este cel mai important centru pe piața getică: produsele lui cuprind întreaga zonă extracarpatică, dar ajung și în zonele intramontane încă din sec. al IV-lea î.Hr., ele cunoscând cea mai mare răspândire în sec. al III-lea – înc. sec. al II-lea î.Hr.²⁹.

Vase autohtone lucrate cu mâna au fost găsite în număr mic pe teritoriul Dobrogei, cele din Histria aparținând doar categoriei grosolane, poroase, cu pastă arsă reducător la temperatură joasă (400-500 de grade), amestecată cu nisip, mică, pietricele, scoici, granule de calcar, cioburi pisate: urne (cu decor cu brâu alveolat), căni, străchini, treptat apărând transpunerea unor forme grecești în ceramica lucrată cu mâna. Ceramica geto-dacică devine spre sec. al II-lea î.Hr. tot mai abundentă (o dată cu aflulxul populației getice atrase spre oraș)³⁰.

Va urma apoi etapa de răspândire a epocii Latene (300 – 100 î.Hr.) (sec. al III-lea – al II-lea î.Hr.). Epoca aceasta de până în sec. I î.Hr. – secol în care geții și dacii vor constitui o autentică unitate etno-culturală – este deocamdată o perioadă cu o istorie mai puțin cunoscută, izvoarele antice referitoare la ea și la acest spațiu sunt sărace în informații (din cauza diminuării legăturilor grecilor cu spațiul nord-dunărean, ca urmare a invaziei celtice în Balcani, precum și din cauza crizei orașelor elenistice, căzute ulterior sub stăpânire romană). Dar la acestea se adaugă și situația locală, internă, lumea geto-dacă aflându-se acum în prefaceri continui, politice – cu puternice formațiuni tribale –, la care se adaugă începuturile monetăriei (circulația monetară fiind cunoscută de geto-daci încă din sec. al IV-lea î.Hr.)³¹ și dezvoltarea unei noi forme de cultură³².

²⁴ Vasile Ursachi, *Elemente decorative ale cănilor geto-dacice*, in *Arheologia Moldovei*, XVIII, 1995, București, p.33-43

²⁵ Valeriu Sîrbu, *Reprezentări animaliere pe recipiente ceramice în lumea geto-dacilor*, in *Arheologia Moldovei*, XVIII, 1995, București, p.70

²⁶ Mihai Gramatopol, *Dacia antiqua. Perspective de istoria artei și teoria culturii*, București, Ed. Albatros, 1982, p.33

²⁷ *Illiri și daci*, Cluj-București, Muzeul Național Beograd, Muzeul de Istorie al Transilvaniei Cluj, 1972, p.154

²⁸ Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor, *Istoria României*, București, Ed. Corint, 2007, p.29

²⁹ Valeriu Sîrbu, *Considerații privind importul amforelor elene și elenistice pe teritoriul României (sec. VI-I î.e.n.)*, in *Danubius*, vol.VIII-IX, 1979, Galați, p.125

³⁰ Pentru mai multe amănunte, vezi Maria Coja, *Ceramica autohtonă de la Histria. Secolele V-I î.Hr.*, in *Pontica*, III, 1970, Constanța, p.99-124

³¹ Ion Miclea, Radu Florescu, *Geto-dacii...*, p.10

Bastarnii ne-au lăsat în Moldova **cultura Poienești-Lukașevca** – după necropolele din localitatea din jud. Vaslui și din localitatea Lukașevca=Lucașeuca, regiunea Orhei³³; pătrunși la sf. sec. al III-lea î.Hr., bastarnii nu au avut decât o participare indirectă asupra societății dacice deja constituite, astfel încât au sfârșit prin a fi asimilați.

Dar pătrunderea bastarnilor, prezența sciților, scăderea influențelor grecești și sud-tracice au constituit impedimente în dezvoltarea societății autohtone dacice. (În sec. al II-lea î.Hr., distrugerea fortificațiilor getice din nordul Moldovei: Stâncești – Botoșani, Moșna, jud. Iași, Cotnari – Cătălina, Bunești a dus la o puternică dislocare a populației, care este posibil să se fi așezat apoi în ținuturile estice ale Transilvaniei)³⁴.

Totuși, generalizarea metalurgiei fierului va duce la o dezvoltare a societății geto-dacilor, care, spre sf. sec. al II-lea î.Hr., ajunge la un tot mai înalt nivel cultural și al urbanizării, ce vor face posibilă viitoarea organizare de stat unitară.

Ceramica **dacică** a perioadei acesteia (sec. al III-lea – al II-lea î.Hr.), de dinaintea *clasicismului* civilizației geto-dacice duce mai departe tradiția hallstattiană anterioară. Revin forme mai vechi, lucrate manual: oala-sac, oala-clopot și oala-borcan³⁵. Dar există și ceramică lucrată la roată: fructiera, strachina, caracteristică fiind în continuare ceașca sau cățuia dacică. Decorația este simplă dar rafinată, frecventă este decorația cu brâuri alveolare sau cu proeminente, acest tip de decor urmând să fie transmis mai departe și ceramicii populare românești³⁶. Ceramica găsită la Popești cuprinde toate categoriile vaselor geto-dacice: olăria lucrată manual (cea grosieră, poroasă, și cea fină, lustruită), precum și olăria lucrată la roată (cenușie și mai rar roșcată – cu reproduceri ale tipurilor tradiționale locale). Caracteristice olăriei de la Popești sunt și capacele de oale cu vârf modelat în cap de vultur. La acestea se adaugă și importurile: amfore din Rodhos și Cos, precum și mici vase pictate³⁷. Vasele geto-dacice găsite în așezarea de la Băiceni sunt lucrate cu mâna, arse neuniform, în cuptoare primitive, dat fiind petele de diferite nuanțe, cu o pastă cu cioburi, pietriș și chiar pleavă ca degresant; dar întâlnim și ceramică lucrată la roată, din pastă de calitate superioară (aici fiind găsite și fragmente de vase de tip bastarnic, precum și fragmente de amfore grecești, probabil rodiene, și chiar fragmente celtice, lucrate la roată, cu buza îngroșată și cu pastă amestecată cu grafit)³⁸.

Cultura Poienești-Lukașevca este o cultură compozită, dezvoltată în 3 faze, corespunzătoare descoperirilor de la Poienești, Borosești, Doliniany³⁹, în care ceramica este caracteristic bastarnă, cu un primitivism ce distonează cu ceramica getică contemporană (cenușie, lustruită): este lucrată cu mâna, dintr-o pastă zgrunțuroasă, de calitate slabă, arsă reducător la negru și lustruită. Formele predominante sunt: urne mari, tronconice, cu fund îngust și pereți evazați și arcuiți, străchini și castroane tronconice, capace sau străchini foarte evazate, cu fund îngust⁴⁰, olărie de bucătărie cu suprafața barbotinată, olărie fină, neagră, lustruită, cu torți în X⁴¹.

Două vase din pastă grosolană de la Poienești sunt modelate cu mâna, au neregularități și asimetrii, evidentă instabilitate; sunt de culoare neagră, lustruite; astfel de vase sunt rare pe teritoriul României (ca și în stepele nord-pontice).

³² M. Babeș, Th. Isvoranu, Cap.VI. *Spațiul carpato-dunărean în secolele III-III a.Chr.*, in Mircea Petrescu-Dîmbovița, Alexandru Vulpe(coord.), *op. cit.*, p.517-518

³³ *Ibidem*, p.543

³⁴ Viorica Crișan, *Aspecte privind relațiile dacilor din estul Transilvaniei cu ținuturile extracarpatic (sec. II a. Chr. – I p. Chr.)*, in *Istros*, X, 2000, Brăila, p.239-240

³⁵ A. Vulpe, *op. cit.*, p.527

³⁶ Vasile Drăguț, *op. cit.*, p.44

³⁷ Radu Vulpe, *Așezări getice din Muntenia*, București, Ed. Meridiane, 1966

³⁸ Attila László, *Așezarea daco-getică de la Băiceni (secolele IV-II î.Hr.)*, in *Arheologia Moldovei*, VI, 1969, București, p.75-79

³⁹ A. Vulpe, *op. cit.*, p.545

⁴⁰ Ion Miclea, Radu Florescu, *Preistoria Daciei*, București, Ed. Meridiane, 1980, p.130

⁴¹ M. Babeș, Th. Isvoranu, *op. cit.*, p.545

Pe teritoriul Dobrogei, importurile grecești continuă, dar ateliere locale (ca cele de la Histria, de sec. III și II î.Hr.) produc vase cu angobă și cu firnis⁴².

Întâlnim și imitații de lux după formele grecești (de exemplu, un *kantharos* cu un decor imprimat cu șiruri de palmete ce înconjură vasul, având deasupra un șir de cercuri cu cruciulițe, decor cu cruciulițe împodobind și partea superioară a torșilor), ori după amfore rodiene ori, în stil original – după vase deliene (megariene) – vase emisferice fără torși și fără picior și cu un decor în relief, acoperite cu firnis, făurite din pastă de bună calitate, arse și la roșu și reducător. Cele mai multe fragmente de cupe deliene grecești s-au găsit la Histria, decorate cu frunze de lotus. Dar s-au găsit și la Tomis, Callatis, Tuzla⁴³. La cele de la Histria, formele sunt variate, clasificabile în 3 categorii: cu margine ușor înclinată spre interior, cu marginea îndoită în afară și cu margini drepte. Decorul este compus în general din ove, baghete, rozete, spirale, meandre, elemente vegetale, zoomorfe, antropomorfe, fundul fiind ocupat de un medalion. Datarea lor începe încă din sec. al II-lea î.Hr., ele continuând să existe până în epoca romană, când vor fi înlocuite cu *terra sigillata*. Bolurile megariene de la Tomis și de la Callatis sunt importuri, un exemplu fiind un bol cu caliciu vegetal de la Tomis, în care frunzele de lotus sunt acoperite de cele de acant, cu un chenar cu frunze de laur, sau bolul tot de aici cu medalionul central decorat cu o rozetă din frunze de lotus, cu bustul zeiței Tyche în centru, drapat și laureat cu *corona muralis*, în rest, decorul fiind dispus pe 3 registre florale și zoomorfe (delfini, grifoni), valuri etrusce⁴⁴.

Geto-dacii au copiat de la greci în general amforele și cupele deliene, adaptându-le. Le găsim în așezările de la Zimnicea, Popești, Piscul Crăsani, București. Au pereți mai groși decât ai celor grecești (1cm), sunt lucrate la roată și în tipare de lut, cu buza îngroșată și forme conice spre fund, cu umăr, dar întâlnim și forme semisferice, cu umăr redus. Decorul este împrumutat și el de la greci, dar se păstrează și elemente autohtone, ca spiralele și cârlionții (regăsiți și pe coifurile de la Agighiol și de la Coțofenești) sau motive decorative proprii ornamenticii noastre populare: cornițe, bastonașe, cârlige imitând frânghia. Bogăția decorului acestui tip de vase le conferă un de necontestat scop ritualic, mărturie putând constitui, de exemplu, motivul palmei drepte de pe un vas de la Zimnicea, care poate fi pus în legătură cu gestul orantului⁴⁵. O imitație de cupă deliană găsită la București are un decor realizat cu un tipar: două linii paralele încadrează o linie în zig-zag și puncte în relief, în rest fiind repetate de 4 ori șiruri de proeminente despărțite de un ornament în formă de ace de brad⁴⁶. Cupa deliană găsită la Snagov (jud. Ilfov) este semisferică, cu suprafață cu luciu metalic și cu un decor cu un șir de perle grupate câte 3, cu rozete și cercuri și cu un element deosebit: 6 cercuri în relief, ce cuprind impresiunea unei monede dacice.

Am făcut astfel cunoștință cu o ceramică ce ne ajută la înțelegerea unui moment important al Preistoriei de pe teritoriul țării noastre, și anume cel al sfârșitului acesteia (o dată cu etapa de înflorire, încheiată apoi prin etapa de stingere a *Latène*-ului, Preistoria acestor meleaguri ia sfârșit). Dar deocamdată, etapele de formare și de răspândire a *Latène*-ului ne-au lăsat o ceramică descrisă pe de o parte pe teritoriile ocupate de geto-daci și, pe de altă parte, pe teritoriul Dobrogei de astăzi. Dacă ceramica dacică cunoaște un parcurs evolutiv de-a lungul acestor două prime etape *Latène*, cel puțin în ceea ce privește tehnica de producere (prin adoptarea de la celți a roții olarului), o evoluție se înregistrează și în cadrul vaselor de pe teritoriul Dobrogei, prin extinderea prin imitație a olăriei de lux grecească, produsă treptat și de atelierele locale, dar chiar și de cele din zonele locuite de geto-daci.

⁴² Mihai Gramatopol, *op. cit.*, p.68

⁴³ Radu Ocheșeanu, *Bolurile „megariene” din colecțiile Muzeului de arheologie Constanța*, in *Pontice*, II, 1969, Constanța, p.212

⁴⁴ *Ibidem*, p.219-230

⁴⁵ Pentru detalii despre cupele deliene, vezi Irina Casan-Franga, *Contribuții cu privire la cunoașterea ceramicii geto-dacice. Cupele „deliene” getice de pe teritoriul României*, in *Arheologia Moldovei*, V, 1967, București, p.7-35

⁴⁶ *Illiri și daci*, p.160

BIBLIOGRAPHY

CĂRȚI

- Bărbulescu, Mihai, Deletant, Dennis, Hitchins, Keith, Papacostea, Șerban, Teodor, Pompiliu, *Istoria României*, București, Ed. Corint, 2007
- Crișan, Ion Horațiu, *Spiritualitatea geto-dacilor. Repere istorice*, București, Ed. Albatros, 1980
- Drăguț, Vasile, *Arta românească*, vol. I, *Preistorie, Antichitate, Ev Mediu, Renaștere, Baroc*, București, Ed. Meridiane, 1982
- Florescu, Radu, Daicoviciu, Hadrian, Roșu, Lucian (coord.), *Dicționar enciclopedic de artă veche a României*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1980
- Giurescu, Constantin C., Giurescu, Dinu C., *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri și pînă astăzi*, București, Ed. Albatros, 1971
- Giurescu, Dinu C., *Istoria ilustrată a românilor*, București, Ed. Sport-Turism, 1981
- Gramatopol, Mihai, *Dacia antiqua. Perspective de istoria artei și teoria culturii*, București, Ed. Albatros, 1982
- Illiri și daci*, Cluj-București, Muzeul Național Beograd, Muzeul de Istorie al Transilvaniei Cluj, 1972
- Miclea, Ion, Florescu, Radu, *Geto-dacii. Strămoșii românilor. Vestigii milenare de cultură și artă*, București, Ed. Meridiane, 1980
- Miclea, Ion, Florescu, Radu, *Preistoria Daciei*, București, Ed. Meridiane, 1980
- Pârvan, Vasile, *Dacia. Civilizațiile antice din țările carpato-danubiene*, București, Ed. științifică, 1972
- Pârvan, Vasile, *Getica. O protoistorie a Daciei*, București, Ed. Meridiane, 1982
- Petrescu-Dîmbovița, Mircea, Vulpe, Alexandru (coord.), *Istoria românilor*, vol.I, *Moștenirea timpurilor îndepărtate*, București, Academia Română, Ed. Enciclopedică, 2010
- Vulpe, Radu, *Așezări getice din Muntenia*, București, Ed. Meridiane, 1966

ARTICOLE

- Buzdugan, Constantin, *Riturile funerare ale comunităților hallstattiene târzii din Moldova*, in *Acta Moldaviae Meridionalis*, II, 1980, Vaslui, p.51-60
- Casan-Franga, Irina, *Contribuții cu privire la cunoașterea ceramicii geto-dacice. Cupele „deliene” getice de pe teritoriul României*, in *Arheologia Moldovei*, V, 1967, București, p.7-35
- Căpitanu, Viorel, *Ceștile dacice ornamentate din dava de la Răcățău, județul Bacău*, in *Carpica*, XXV, 1994, Iași, p.45-74
- Coja, Maria, *Ceramica autohtonă de la Histria. Secolele V-I î.Hr.*, in *Pontica*, III, 1970, Constanța, p.99-124
- Crișan, Viorica, *Aspecte privind relațiile dacilor din estul Transilvaniei cu ținuturile extracarpatică (sec. II a. Chr. – I p. Chr.)*, in *Istros*, X, 2000, Brăila, p.239-249
- Dumitrașcu, Sever, *Utilitate și artă în ceramica dacică din Crișana*, in *Carpica*, XII, 1980, Bacău, p.45-53
- Iaroslavschi, Eugen, *Vase tradiționale de provizii în epoca Latène tardiv*, in *Arheologia Moldovei*, XVIII, 1995, București, p.51-58
- László, Attila, *Așezarea daco-getică de la Băiceni (secolele IV-II î.Hr.)*, in *Arheologia Moldovei*, VI, 1969, București, p.65-90
- Ocheșeanu, Radu, *Bolurile „megariene” din colecțiile Muzeului de arheologie Constanța*, in *Pontice*, II, 1969, Constanța, p.209-244
- Sîrbu, Valeriu, *Considerații privind importul amforelor elene și elenistice pe teritoriul României (sec. VI-I î.e.n.)*, in *Danubius*, vol.VIII-IX, 1979, Galați, p.123-137
- Sîrbu, Valeriu, *Reprezentări animaliere pe recipiente ceramice în lumea geto-dacilor*, in *Arheologia Moldovei*, XVIII, 1995, București, p.69-77

Teodor, Silvia, *Decorul pe vasele borcan geto-dacice*, in *Arheologia Moldovei*, XVIII, 1995, București, p.17-31

Ursachi, Vasile, *Elemente decorative ale cănilor geto-dacice*, in *Arheologia Moldovei*, XVIII, 1995, București, p.33-43